

Roelien Linthorst & Uriël Schuurs

Cito

Contact: roelien.linthorst@cito.nl

Uriel.Schuurs@cito.nl

De Diagnostische Tussentijdse Toets – in theorie en in de praktijk

1. Inleiding

Voor de onderdelen ‘schrijven’ en ‘lezen’ van het schoolvak Nederlands ontwikkelen het College voor Toetsen en Examens (het CvTE) en Cito in een driejarige pilot niet-verplichte diagnostische toetsen onder de naam ‘Diagnostische Tussentijdse Toets’ (DTT). Deze digitale en adaptieve toetsen zijn bedoeld voor leerlingen aan het eind van de onderbouw in het voortgezet onderwijs. Er worden toetsen ontwikkeld voor vijf niveaus: ‘vmbo-bb’, ‘vmbo-kb’, ‘vmbo-gt’, ‘havo’ en ‘vwo’. De toetsontwikkeling vindt plaats van 2014 tot en met 2017, in opdracht van het ministerie van OCW, en gebeurt in nauwe samenwerking met scholen voor voortgezet onderwijs. Het is de bedoeling dat de toetsen per leerling een rapportage opleveren over de sterke punten en de verbeterpunten bij de vaardigheden ‘schrijven’ en ‘lezen’. In tegenstelling tot summatieve vormen van toetsing, zijn deze formatieve toetsen dus vooral bedoeld als hulpmiddel voor de docent en de leerlingen: op basis van de uitslag van de toets kan een docent besluiten op welke punten een zwakke leerling extra ondersteuning wordt geboden, of welke verrijkings- of verdiepingsstof een sterkere leerling aangeboden krijgt.

In deze bijdrage gaan we voor de onderdelen ‘schrijfvaardigheid’ en ‘leesvaardigheid’ afzonderlijk in op de volgende vragen:

- Welke beheersingsaspecten worden binnen de betreffende vaardigheid onderscheiden?
- Op welke manier worden deze gemeten?
- Hoe wordt per aspect en per vaardigheid over de prestaties van leerlingen gerapporteerd?

Tijdens de workshop zal een docent van een deelnemende school daarnaast, vanuit de praktijk, toelichten waarom de school aan de afname van de toets heeft meegedaan en hoe de eerste proefafname op school is verlopen.

2. Een diagnostische toets schrijfvaardigheid

Schrijftoetsen heb je in soorten en maten. Als we de veelheid aan schrijftoetsen in Nederland overzien, valt op dat het merendeel tot een van de volgende categorieën behoort:

- *methodegebonden toetsen*: toetsen die een min of meer integraal onderdeel vormen van een lesmethode;
- *schoolgebonden toetsen*: toetsen, ontwikkeld door een of meer docenten van één school;
- *niveaubepalende toetsen*: een toets die bruikbaar is om het instapniveau van een leerling te bepalen, bijvoorbeeld bij de entree op een mbo-of hbo-opleiding.

Diagnostische schrijftoetsen zijn nauwelijks voorhanden, en al helemaal niet voor de doelgroep van leerlingen eind onderbouw voortgezet onderwijs. Dat is verwonderlijk, al is het maar omdat klachten over teleurstellende taalvaardigheid van leerlingen meestal betrekking hebben op een kennelijk tegenvallende schrijfvaardigheid. Om die reden hebben het CvTE en Cito eerst de ontwikkeling van een diagnostische toets voor schrijfvaardigheid aangepakt; pas later is de ontwikkeling van een diagnostische leesvaardigheidstoets gestart.

Als basis voor de diagnostische toets schrijfvaardigheid dient het achterliggende leerlingmodel schrijfvaardigheid. Dat model is opgesteld door vertegenwoordigers van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO), Cito en het onderwijsveld, en is gebaseerd op een beschrijving van schrijfvaardigheid waarover grote consensus bestaat (vgl. Deane et al. 2008; Deane 2011) en de concept-tussendoelen voor het schoolvak Nederlands (SLO 2012). Het leerlingmodel onderscheidt vier hoofdaspecten die karakteristiek zijn voor de schrijfvaardigheid van leerlingen. Deze worden verder gespecificeerd in 12 (vmbo) of 13 (havo/vwo) deelaspecten:

Onderscheiden (deel)aspecten van schrijfvaardigheid

1. retorische vaardigheden (doel en publiek)

- 1.1 voorkennis en informatiebehoefte bij de lezers inschatten
- 1.2 toonzetting afstemmen op de lezer (o.a. 'formeel-informeel')
- 1.3 schrijfdoel bepalen (bv. 'informer', 'overtuigen', 'uitleggen', 'uitnodigen')

2. tekststructurele vaardigheden (structuur)

- 2.1 tekstelementen kiezen, rekening houdend met het genre
- 2.2 passende volgorde van tekstelementen bepalen en correcte indeling en lay-out aanbrengen
- 2.3 samenhang tussen tekstelementen aanbrengen (coherentie)
- 2.4 een standpunt weergeven en van passende argumenten voorzien (alleen h/v)

3. linguïstische vaardigheden (woord- en zinsniveau)

- 3.1 een correcte zinsbouw hanteren
- 3.2 een passende en cohesieve schrijfstijl hanteren
- 3.3 passend en gevarieerd woordgebruik laten zien

4. orthografische vaardigheden (spelling en interpunctie)

- 4.1 correct spellen van werkwoorden
- 4.2 correct toepassen van overige regelgeleide spelling
- 4.3 leestekens en hoofdletters correct hanteren

Figuur 1 – Onderscheiden (deel)aspecten van schrijfvaardigheid.

In onze workshop lichten we voor elk van deze deelaspecten kort toe hoe ze zijn geconcretiseerd in de vorm van toetsopgaven. Er zijn uiteenlopende vraagvormen ingezet, variërend van de meer traditionele meerkeuzevraag tot vraagvormen waarbij leerlingen bijvoorbeeld fouten in teksten moeten opsporen en verbeteren, zinnen moeten aanklikken die niet in een tekst thuishoren of de juiste alineagrenzen in een gegeven tekst moeten aangeven. Ook komen de eerste resultaten van de pretest aan de orde. De bedoeling is om in de uiteindelijke toets leerlingen naast de – merendeels gesloten – toetsopgaven ook een schrijfofdracht te laten maken, zodat de beoordeling van de schrijfofdracht naast de prestaties op de toetsopgaven kan worden gelegd.

3. Een diagnostische toets leesvaardigheid

Voor de toets leesvaardigheid is een leerlingmodel ontwikkeld dat op drie van de vier hoofdaspecten overeenkomt met het leerlingmodel voor schrijfvaardigheid. Alleen het vierde hoofdaspect van schrijven ('orthografische vaardigheden') is vervangen door het hoofdaspect 'strategische vaardigheden'. Door deze overeenkomsten wordt de mogelijkheid opgehouden om in de toekomst de samenhang tussen schrijfvaardigheid en leesvaardigheid nader in beeld te brengen. De invulling van de deelaspecten is wel verschillend, omdat er bij lees- en schrijfvaardigheid om een andere uitwerking van de domeinen wordt gevraagd:

Onderscheiden (deel)aspecten van leesvaardigheid**1. retorische vaardigheden (doel en publiek)**

- 1.1 de aard van de informatiebron, het algemene schrijfdoel en de bedoelingen van specifieke tekstdelen herkennen en interpreteren
- 1.2 informatie uit teksten interpreteren en conclusies trekken
- 1.3 informatie(bronnen) beoordelen op betrouwbaarheid en bruikbaarheid voor het leesdoel en op inhoudelijke kwaliteit

2. tekst-structurele vaardigheden (structuur)

- 2.1 hoofd- en bijzaken onderscheiden
- 2.2 opbouw en samenhang van tekstelementen herkennen
- 2.3 essentiële tekstelementen herkennen en begrijpen

3. linguïstische vaardigheden (woord- en zinsniveau)

- 3.1 de samenhang tussen zinnen herkennen en begrijpen
- 3.2 de betekenis van complexe tekstgedeeltes, formuleringen en voor de tekst relevante woorden begrijpen

4. strategische vaardigheden (leesstrategieën)

- 4.1 systematisch informatie opzoeken die bruikbaar is gezien het leesdoel
- 4.2 uiterlijke kenmerken van een tekst gebruiken om de structuur en de gedachtegang te begrijpen
- 4.3 de betekenis van onbekende woorden afleiden uit delen van het woord, de zin of de tekst

Figuur 2 – Onderscheiden (deel)aspecten van leesvaardigheid.

De leesvaardigheid van leerlingen wordt in kaart gebracht door vragen te stellen bij verschillende typen teksten. Net zoals bij schrijfvaardigheid wordt niet alleen gebruikgemaakt van meerkeuzevragen, maar ook van andere vraagvormen. In onze workshop zullen enkele van die vraagvormen worden gepresenteerd.

4. Hoe gaat dat op school?

De Diagnostische Tussentijdse Toets is nog volop in ontwikkeling. In het eerste pilotjaar (2014-2015) is een deel van de items voor schrijfvaardigheid voor het eerst beproefd op ruim honderd scholen. Dit schooljaar doen 280 scholen mee aan de eerste adaptieve afname en aan het tweede deel van de pretest van de items voor schrijfvaardigheid. In het laatste jaar van de pilot vindt de pretest voor leesvaardigheid plaats. De afnames vormen de basis voor het realiseren van de uiteindelijke adaptieve toets waarbij iedere leerling zijn eigen 'toetsroute' aflegt. Uiteindelijk wordt voor iedere leerling, na afloop van de toetsafname, een rapportage opgesteld. Daarbij wordt een diagnose op hoofdaspecten gegeven en – indien daar aanleiding toe is – een verdiepende diagnose op deelaspecten.

School: Klas: School XYZ 2B	Leerweg: Vak: vmbo-b Nederlands
Leerling: Voornaam Achternaam	
DIAGNOSE van Schrijfvaardigheid Nederlands	
DIAGNOSTISCH PROFIEL	
Doel en publiek	VERDIEPENDE DIAGNOSES
	Voorkennis en informatiebehoefte bij de lezers inschatten
	Toonzetting afstemmen op de lezer
	Schrijfdoel bepalen
Tekststructuur	Tekstelementen kiezen, rekening houdend met het genre
	Samenhang tussen tekstelementen aanbrengen
	Passende volgorde van tekstelementen bepalen en correcte indeling en lay-out aanbrengen
Zins- en woord-niveau	Correcte zinsbouw hanteren
	Passend en gevarieerd woordgebruik laten zien
	Passende en cohesieve schrijfstijl hanteren
Spelling en interpunctie	Correct spellen van werkwoorden
	Correct spellen van overige regelgeleide spelling van woorden
	Leestekens en hoofdletters correct hanteren
LEGENDA ☐ Onder niveau ☒ Op niveau ☐ Boven niveau	

Figuur 3 – Voorbeeld van een leerling-rapportage ‘schrijfvaardigheid’.

De diagnose biedt aanknopingspunten voor de manier waarop het onderwijs vormgegeven kan worden. De komende tijd zal het CvTE, samen met de pilotscholen, de aansluiting van de diagnose op de onderwijspraktijk verder uitwerken. Meer informatie hierover is te vinden op de website www.pilotdt.nl. In de workshop op de HSN-conferentie zal een docent van een deelnemende school zijn ervaringen met de DTT delen en toelichten hoe er op zijn school is omgegaan met de resultaten van de eerste afname.

Referenties

- Bonset, H. (2011). “Spelling in het onderwijs: hoe staat het ermee en hoe kan het beter?” Online raadpleegbaar op: wp.digischool.nl/docentvo/files/2010/11/SpellingLTT.doc.
- Deane, P. (2011). *Writing Assessment and Cognition*. Princeton, New Jersey: ETS.
- Deane, P., N. Odendahl, Th. Quinlan, M. Fowles, C. Welsh & J. Bivens-Tatum (2008). *Models of Writing: Writing Proficiency as a Complex Integrated Skill*. Princeton, New Jersey: ETS.
- Schuurs, U. (1993). *STAAL – Schriftelijke Taalvaardigheden bij Allochtone en Autochtone Leerlingen*. Arnhem: Cito.
- SLO (2012). ‘Concept-advies tussendoelen kernvakken onderbouw vo’. Enschede: SLO.